

Neda DONAT*

PROSVJETNE PRILIKE U CRNOJ GORI ZA
VRIJEME AUSTRO-UGARSKE OKUPACIJE
OD 1916 DO 1918. GODINE

ABSTRACT: *The paper deals with teaching in secondary schools in Montenegro during the World War I and the consequences of the Austro-Hungarian occupation of Montenegro 1916-1918.*

KEY WORDS: *secondary schools, World War I, Austro-Hungarian occupation of Montenegro, teaching staff*

O prosvjetnim prilikama u Crnoj Gori za vrijeme Prvog svjetskog rata i posebno o prilikama u periodu austrougarske okupacije 1916-1918. godine nije mnogo pisano. Moguće je naći samo fragmentarne podatke u spomenicima ili monografijama pojedinih gimnazija ili u radovima istraživača poput Novice Rakočevića, Radivoja Šukovića, Andreja Mitrovića itd. Školska dokumentacija u tom periodu najčešće nije vođena, a postojeća arhivska dokumentacija nekih škola često je sačuvana samo zahvaljujući snalažljivosti i požrtvovanosti pojedinaca.

Balkanski ratovi, te Prvi svjetski rat koji je izbio dvije godine kasnije, poremetili su i školovanje stipendista Crne Gore u inostranstvu. Prije izbijanja rata svake školske godine dodjeljivan je naime određeni broj stipendija za pohađanje određenih srednjih škola i za studij na fakultetima u inostranstvu. Posebno velik broj stipendista iz Crne Gore nalazio se na studijama u Austro-Ugarskoj i Njemačkoj, koje su bile „na suprotnoj strani“. Poznato je npr. da je samo iz prve generacije maturanata u Cetinjskoj gimnaziji, a koji su maturirali školske 1909/1910, njih devetoro upisalo studij u zemljama njemačkog govornog područja.

* Autorka je viši lektor na Filološkom fakultetu i Fakultetu za turizam i hotelijerstvo Univerziteta Crne Gore.

Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova bilo je već prije izbijanja rata svjesno svih postojećih problema i onih koji bi se mogli pojaviti, tako da je preporučivalo nastavnicima da ubrzaju obradu gradiva, da bi bio realizovan što veći dio nastavnog programa. Dodatni problem bile su i zarazne bolesti koje su harale Crnom Gorom i u njenom okruženju.

Na kraju školske 1914/15. godine, koja je ponegdje trajala samo jedan trimestar, Ministarstvo je dalo uputstvo da se svim učenicima koji su završili prvi trimestar školska godina prizna i da se mogu upisati u naredni, viši razred.¹

Ministarstvo prosvjete se početkom septembra 1915. putem *Glasa Crnogorca* obratilo svim onim učenicima koji su željeli da nastave svoje školovanje u Srbiji. Preporuka Ministarstva je bila da se učenici prvo informišu da li će gimnazije i druge srednje škole Srbije biti otvorene u šk. 1915/16. godini. Pored toga se u objavi Ministarstva navodi da će se ono potruditi da i u Crnoj Gori budu otvorene neke gimnazije. U istom broju *Glasa Crnogorca* objavljeno je obavještenje da će popravni ispiti biti održani tek kada se otvore gimnazije.² Ministarstvo prosvjete Crne Gore bilo je u stalnom kontaktu sa Ministarstvom prosvjete Srbije i 15 dana kasnije je u *Glasi Crnogorca* objavilo spisak gimnazija u Srbiji koje će biti otvorene, te u kojima ima mjesta za učenike iz Crne Gore. Istovremeno se Ministarstvo, zbog otvaranja gimnazija u zemlji, obratilo nastavnicima da pošalju svoje prijave u kojima treba da navedu koje sve predmete mogu predavati.³ Ista objava štampana je i u narednom broju *Glasa Crnogorca*.⁴ Ubrzo nakon toga objavljen je raspored polaganja popravnih ispita u gimnazijama u Crnoj Gori, kao i tačni termini upisa u pojedine gimnazije, a koji je bio predviđen za prvu polovinu oktobra.⁵

Za vrijeme austrougarske okupacije od januara 1916. do oktobra 1918. godine državne gimnazije i ostale srednje škole u Crnoj Gori nisu radile. Naredbe vezane za školstvo objavljivane su u okupatorskim *Cetinjskim novinama*. Kao nedjeljni prilog *Cetinjskih novina* izlazile su *Ilustrovane Cetinjske novine*, na srpsko-hrvatskom i njemačkom jeziku. Prvi broj štampan je 3. 12. 1916. a posljednji, 94. broj, štampan je 13. 10. 1918. godine.

Rad Cetinjske, Pljevaljske, Nikšićke, Beranske i Podgoričke gimnazije tokom Prvog svjetskog rata

Cetinjska gimnazija

Zbog posljedica Sarajevskog atentata, tj. izbijanja rata između Centralnih sila i Antante, na čiju stranu je stala Crna Gora, kasnio je upis u šk.

¹ *Glas Crnogorca*, br. 43. od 5. 9. 1915, Cetinje 1915.

² *Glas Crnogorca*, br. 43. od 5. 9. 1915, Cetinje 1915.

³ *Glas Crnogorca*, br. 45. od 19. 9. 1915, Cetinje 1915.

⁴ *Glas Crnogorca*, br. 46. od 21. 9. 1915, Cetinje 1915.

⁵ *Glas Crnogorca*, br. 48. od 4. 10. 1915, Cetinje 1915.

1914/15. godini. Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova pomjerilo je spis najprije za oktobar 1914, a zatim ponovo za početak novembra 1914. godine. Već u vrijeme upisa ministar prosvjete i crkvenih djela je 23. oktobra 1914, na zahtjev ministra vojnog, gimnazijama u Crnoj Gori i Bogoslovsko-učiteljskoj školi na Cetinju uputio nalog da se svi nastavnici i đaci koji su vojni obveznici jave svojim oblasnim upravama radi upućivanja u Hercegovački odred na Grahovu ili da se priključe Sandžačkoj vojsci.⁶

Međutim, već početkom 1915. u svim srednjim školama Crne Gore obustavljena je nastava, a ubrzo nakon toga nastava je obustavljena i u osnovnim školama.⁷

Tokom austrougarske okupacije Cetinjska gimnazija nije radila. Nakon Prvog svjetskog rata redovna nastava počela je šk. 1918/19. godine.

Do 1915. godine gimnazija se nalazila u Biljardi, nekadašnjoj rezidenciji Petra II Petrovića Njegoša. Poslije rata je kao gimnazijska zgrada služio Plavi dvorac, bivša rezidencija prijestolonasljednika Danila. Spašena je i arhiva gimnazije, koju je na početku okupacije njen direktor, Špiro Tomanović, prenio u stan svog tasta, dr Lazara Tomanovića.⁸

Za vrijeme austrougarske okupacije spaljena je i zgrada Zetskog doma, a knjige i muzejski eksponati opljačkao je okupator.⁹ Učenici gimnazije tako poslije okupacije više nisu imali mogućnost da u *Cetinjskoj čitaonici* koja se nalazila u okviru Zetskog doma posuđuju knjige za lektiru.

Pljevaljska gimnazija

U školskim godišnjim izvještajima Pljevaljske gimnazije štampanim poslije 1918. godine evidentirano je da škola nije radila za vrijeme Prvog svjetskog rata.¹⁰ Zgrada gimnazije jedno vrijeme služila je za smještaj ranjenika, tj. kao privremena bolnica. (Ranjenici su donošeni prvo sa Drine, kasnije sa Kovača i Metaljke, gdje su vođene borbe sa austrougarskim trupama.)

O periodu Prvog svjetskog rata u Pljevljima, tj. austrougarskoj okupaciji i nedjelima okupatora, pisala je i Milka Bajić-Poderigin.¹¹

⁶ Momčilo D. Pejović, (2007). *Cetinjska gimnazija 1880-1920*. Cetinje: Obod-AD Cetinje, str. 659.

⁷ Momčilo D. Pejović, *ibid*, str. 642-643.

⁸ Maksim Zloković, (1971). Špiro Tomanović. U: *Godišnjak Cetinjske gimnazije*, br. 3, Cetinje, str. 42.

⁹ Dušan J. Martinović, (1998). *Cetinjska čitaonica (1868-1998)*. Cetinje: Gradska biblioteka „Njegoš“, str. 193.

¹⁰ Isak Kalpačina i dr, (2001). *Pljevaljska gimnazija 1901-2001*. Spomenica, Pljevlja: Gimnazija „Tanasije Pejatović“, str. 41.

¹¹ Milka Bajić-Poderigin, roman *Svitanje*.

Pljevlja su 27. 10. 1918, na dan Sv. Petke, oslobođena od četvorogodišnje austrougarske okupacije, ali nastava u gimnaziji ponovo je počela tek 19. 3. 1919. godine.¹² Prve dvije školske godine bila je organizovana u obliku kurseva, nakon kojih su učenici polagali razredne ispite.¹³

Za vrijeme Prvog svjetskog rata po drugi put su u kratkom vremenskom periodu bili uništeni školski namještaj, oprema, učila, zbirke i biblioteka. Naime, objekat gimnazije stradao je već jednom u požaru koji je podmetnut 1904. godine, kako se sumnja, po nalogu tamošnjeg austrougarskog konzula.¹⁴

Usljed posljedica Prvog svjetskog rata, tj. nadoknađivanja izgubljenih razreda, povećan je broj učenika u gimnaziji, tako da se nastava odvijala u zgradi gimnazije i u zgradi osnovne škole. Prvih godina nakon rata vladao je ne samo veliki nedostatak udžbenika i nastavnih sredstava, već i nastavnika. Posebno su nedostajali nastavnici stranih jezika, gimnastike, pjevanja, crtanja i krasnopisa.¹⁵

Već krajem prve školske godine nakon rata počelo je obnavljanje đачke biblioteke, koja je uništena za vrijeme okupacije. Tokom ljetnjeg raspusta gimnazija je nabavila 150 raznih knjiga za nastavničku i đачku knjižnicu.¹⁶

Arhivska građa Pljevaljske gimnazije spašena je zahvaljujući njenom prijeratnom direktoru, Lazaru Popoviću, koji je dio arhive prenio 1914. godine prilikom evakuacije na Cetinje, a drugi dio 1915. u Skadar.¹⁷

Beranska gimnazija

Beranska gimnazija osnovana je, kao i Nikšićka, 1913. godine, nakon završetka Drugog balkanskog rata. Prve godine rada imala je samo prvi razred, a naredne, školske 1914/15. imala je prvi i drugi razred sa po tri odjeljenja, tako da su morali biti angažovani novi nastavnici. Nastavu su usljed nedostatka nastavnog kadra držali i nesvršeni studenti, uglavnom rodom iz Vasojevića, koji su se van Crne Gore školovali za nastavnički poziv. Nastavnici su često predavali i predmete koje nisu studirali.

Druga školska godina završila je nešto ranije, tj. trajala je do 9. 5. 1915. godine, jer je dio nastavnika i dio starijih učenika pošao u rat. Jedan broj učenika regrutovan je i poslat u regrutni centar u Peći. Mnogi učenicu su

¹² Milić F. Petrović, (2001), *Pljevaljska gimnazija 1901-2001*. Monografija 1901-1941, Pljevlja: Zavičajni muzej/Beograd: Velarta, str. 260.

¹³ Milorad Joknić, (2001). Rad gimnazije od osnivanja do prve mature 1924/1925. godine. U: *Pljevaljska gimnazija 1901-2001*, Spomenica, Pljevlja: Gimnazija "Tanasije Pejatović", str. 41.

¹⁴ Milorad Joknić, (2001), op. cit. str. 28.

¹⁵ Petrović F. Milić (2001), op. cit. str. 233-249.

¹⁶ Zastupnik direktora izvještava aktom od 23. 8. 1920. o ovome Ministarstvo prosvjete, prema Milić F. Petrović, (2001), str. 266.

¹⁷ Isak Kalpačina ... i dr, (2001), op. cit. str. 40.

umrli od tifusa, a oni zdravi poslani su na Drinski front. Da bi im se omogućilo završavanje razreda, u septembru im je dozvoljeno da polažu ispite, nakon čega su se ponovo morali vratiti na front.

Upis u gimnaziju izvršen je i šk. 1915/16, iako je stanje na frontu bilo veoma teško. Upisnica za tu školsku godinu nije pisana.

Postavlja se pitanje - zašto su škole uopšte otvarane za vrijeme rata. Vjerovatno su crnogorske prosvjetne vlasti dobro znale što se dešava na pojedinim frontovima, ali upisivanjem učenika u škole željelo se kod naroda i neprijatelja stvoriti utisak da stanje nije toliko dramatično.

Nastava u Gimnaziji obustavljena je po naredbi Glavne komande crnogorske vojske nakon ulaska austrougarskih trupa u Crnu Goru u januaru 1916. godine. Dio nastavnika je nakon toga interniran.

Zbog prekida institucionalnog oblika nastave, dio učenika se okupljao oko nekih nastavnika koji su tokom Prvog svjetskog rata radili sa njima i pripremali ih za privatno polaganje razreda nakon završetka rata.

Nastava u Beranskoj gimnaziji ponovo je počela 5. 3. 1919. godine, četiri mjeseca nakon oslobođenja grada. Šk. 1918/19. je zapravo trajala od 1. 3. do 10. 7. 1919. godine.¹⁸

Od samog osnivanja Beranske gimnazije 1913. godine, materijalni uslovi rada bili su izuzetno loši, što se može vidjeti iz dopisa direktora gimnazije upućivanih Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova.¹⁹ Neposredno poslije rata uslovi za nastavu bili su još gori.

Nije poznato da li je gimnazija prije Prvog svjetskog rata posjedovala školsku biblioteku, tj. ako jeste, kakva je bila njena sudbina.

Podgorička gimnazija

Podgorička gimnazija osnovana je 1907. godine, a ubrzo je prekinula rad zbog balkanskih ratova, pa ponovo zbog Prvog svjetskog rata.

Početak Prvog svjetskog rata pogoršao je hronični nedostatak nastavnog kadra, jer zbog izbijanja rata nastavnicima koji su bili porijeklom iz krajeva pod Austro-Ugarskom nije dozvoljen povratak u Crnu Goru. Oni su mobilisani. Raskinut je ugovor sa ukupno 14 nastavnika, što je otežavalo organizovanje nastave u većini crnogorskih gimnazija. Podgorička gimnazija time je bila posebno pogođena, jer je od tih 14 nastavnika četvoro radilo u Podgoričkoj gimnaziji.²⁰

¹⁸ Dušan Vuletić, (1994), Osnivanje Beranske gimnazije i prvi period njenog rada – od 1913. do 1945. godine, u: *Spomenica Beranske gimnazije*, Berane, str. 20-21.

¹⁹ Dušan Vuletić, (1994), op. cit. str. 16-18.

²⁰ Mirko Đuranović, (2007), *Podgorička gimnazija 1907-2007*. Podgorica: Gimnazija „Slobodan Škerović“, str. 63-65.

U šk. 1914/15. nastava je trajala od kraja oktobra 1914. do sredine februara 1915, kada su zatvorene srednje škole u Crnoj Gori, a nastavnici i učenici stariji od 17 godina poslani su na front. Rješenjem ministra od 29. avgusta 1915. ta školska godina učenicima je priznata kao redovna. Naredna šk. 1915/16. godina počela je sredinom septembra 1915. i trajala je do januara 1916, kada je Crna Gora okupirana od Austro-Ugarske. Profesori i učenici stariji od 17 godina ponovo su mobilizovani.²¹

Za vrijeme austrougarske okupacije neprijatelj je uništio sav školski namještaj, knjige, kabinete i biblioteku Podgoričke gimnazije sa preko 6.000 knjiga. Uništena je i školska arhiva, tako da se u Arhivskom odjeljenju Državnog arhiva Crne Gore u Podgorici mogu naći samo upisnice počev od šk. 1918/19 godine.²²

Tokom okupacije je prema sjećanjima dr Nikole Škerovića radila jedna privatna gimnazija, u kojoj su časove držali profesori Filip Kovačević, Kosta Kostić i Milan Galogaža, te još neki studenti. Časovi su držani u zgradi osnovne škole u Novoj varoši i u stanovima nastavnika. Najvjerovatnije su radili samo niži razredi gimnazije. Nakon rata Ministarstvo prosvjete Kraljevine SHS priznavalo je Uvjerjenja koja je izdala ova privatna gimnazija kao da ih je izdala Državna gimnazija.²³ Budući da je dr Nikola Škerović bio u internaciji, o radu ove privatne gimnazije pisao je po kazivanju drugih.²⁴

Gimnazija u Podgorici ponovo je otvorena početkom februara 1919, ali je upis učenika obavljen tek sredinom marta. Iako su iste godine otvorene niže gimnazije u Danilovgradu i Kolašinu, u podgoričku gimnaziju upisano je gotovo hiljadu učenika.²⁵ Redovna nastava u šk. 1918/19. trajala je samo tri mjeseca, od 2. 4. do 9. 7. 1919. Usljed posljedica rata nastava se šk. 1918/19. odvijala u izuzetno teškim uslovima. Na zgradi škole nije bilo ni vrata, ni prozora, a u učionicama nije bilo namještaja. Radilo se bez knjiga i učila, sa nedovoljnim brojem nastavnika. Da su uslovi rada bili izuzetno teški, potvrđuje i činjenica da je prva sjednica nastavnog vijeća, u aprilu, morala biti održana u stanu direktora gimnazije.²⁶

Nikšićka gimnazija

Nikšićka gimnazija otvorena je 1913. godine, nakon završetka Drugog balkanskog rata. Opština je sama obezbijedila zgradu, školski namještaj

²¹ Mirko Đuranović (2007), 65-68.

²² Za školsku 1918/19. godinu, koja je trajala od 1. septembra 1918. do 10. jula 1919, I-V je kao Upisnica poslužila jedna sveska na kocke.

²³ Mirko Đuranović, op. cit. str. 71.

²⁴ Izvještaj: Velika realna gimnazija u Podgorici, 1928/29, str. 3. Dr Nikola Škerović, str. 4-5.

²⁵ Vasilije Filipović, (1962). Pedeset pet godina rada gimnazije u Titogradu. *Susreti*, br. 9-10, Titograd, str. 783.

²⁶ Izvještaj navedene škole za šk. 1928/29, str. 5.

i učila, te stan za direktora gimnazije. Nastava u prvom razredu gimnazije održavala se u jednoj privatnoj zgradi, počev od 4. 12. 1913, a na zahtjev roditelja Ministarstvo je naknadno odobrilo i upis II razreda, u kojem je nastava počela 27. januara 1914. godine.²⁷ Već naredne, šk. 1914/15. godine, rad u školi otežavao je izrazito veliki broj učenika u odjeljenjima gimnazije. U jednom odjeljenju prvog razreda bilo je, na primjer, 68 učenika na kraju školske godine. Zbog ratnih prilika u Crnoj Gori, ministar prosvjete je početkom marta 1915. godine preporučio nastavnicima gimnazije da ubrzaju prelaženje gradiva. Nastava u gimnaziji završena je početkom maja 1915. godine.

Već tokom 1915. godine iz nikšićke gimnazije u Prvi svjetski rat otišlo je 56 učenika.

Tokom austrougarske okupacije nije bilo nastave u Nikšićkoj gimnaziji, tako da je u arhivi Gimnazije moguće naći upisnice za šk. 1913/14 i 1914/15, ali ne i za šk. 1915/16. do 1918/19. godine

Žrtva austrougarske okupacije bio je i direktor Nikšićke gimnazije Mihailo Bukvić. Njega su 1916. godine austrougarske vlasti internirale u logor Karlštajn u Češkoj. Iz logora je kao težak bolesnik vraćen u Nikšić, gdje je umro u septembru 1917. godine.²⁸

Kao i u mnogim drugim školama, stradala je biblioteka škole. Naime, u izvještaju za šk. 1929/39. navedeno je da je školska biblioteka osnovana kada i gimnazija, ali da je *Nastavnička knjižnica* propala tokom okupacije 1916-1918. godine.²⁹

Prilike u prosvjeti prve godine nakon završetka Prvog svjetskog rata

Nakon završetka rata Crna Gora je ušla u sastav Kraljevine SHS. Odmah je napravljen plan za obnavljanje rada škola³⁰ i upis učenika. Šk. 1918/19. trajala je šest mjeseci, od januara do juna 1919. Srednje škole su radile po privremenom nastavnom planu. Za učenike koji su zbog rata prekinuli školovanje organizovani su tzv. *tečajevi* koji su trajali 3, 6, 12 i 18 mjeseci, zavisno od toga koliko razreda je bilo potrebno nadoknaditi.³¹

Zbog velikog nedostatka kvalifikovanih nastavnika koji je bio evidentan već prije Prvog svjetskog rata, u srednjim školama su nakon Prvog svjet-

²⁷ Branko Radojičić, (2004), Devedeset godina Nikšićke gimnazije, *Vaspitanje i obrazovanje*, br. 2, Podgorica, str. 178-179.

²⁸ Branko Radojičić, (2004), Devedeset godina nikšićke gimnazije, u: *Devedeset godina nikšićke gimnazije*, Nikšić, str. 33-37.

²⁹ Dr Vasilije Jovović, (1999), *Crnogorsko bibliotekarstvo do 1941. godine*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Cetinje: CNB Crne Gore, str. 245-248.

³⁰ Raspis Ministarstva prosvete P. br. 64 i P. br. 13692 od 19. januara 1919. godine.

³¹ SN br. 60.

skog rata, pored profesora i suplenata, mogli predavati i privremeni predmetni učitelji i učiteljice, tj. lica sa položenim ispitom zrelosti i provedenih osam semestara na univerzitetu,³² kao i privremeni učitelji i učiteljice vještina, tj. lica „koja su svršila najmanje niži tečaj srednje škole, a uz to još i stručnu školu veština za koju se postavljaju“.³³ Kako država ni na taj način nije mogla da popuni sva mjesta u školama, za rad u srednjim školama honorarno su angažovani nastavnici osnovnih škola, inženjeri, te ne mali broj školovanih Rusa koji su se u našoj zemlji zatekli kao izbjeglice. Ti Rusi nisu imali pedagoško znanje, a prvih godina nisu znali ni jezik, tako da se to odražavalo i na ukupni kvalitet nastave.

Na teritoriji Crne Gore u njenim današnjim granicama je 1919. godine radilo devet gimnazija. Otvorene su tri gimnazije sa dva razreda, u Danilovgradu, Ulcinju i Herceg Novom. Dvije gimnazije, u Kolašinu i u Pljevljima, imale su četiri razreda. Nikšićka i Podgorička gimnazija pet, a Beranska gimnazija je imala šest razreda. Gimnazija u Kotoru (koji je nakon 1918. godine ušao u sastav Kraljevine SHS) i muška gimnazija na Cetinju imale su osam razreda.

Uslovi rada bili su u većini gimnazija i stručnih škola loši i prije izbijanja Prvog svjetskog rata, a nakon rata je situacija bila još teža. Problem je bio nedovoljan broj učionica, nedostatak kvalifikovanih nastavnika, učila, prevelik broj učenika u pojedinim odjeljenjima. Važeći *Zakon o srednjim školama*³⁴ je u članu 27. propisivao da ni u jednom razredu „nižeg tečaja“, tj. u prva četiri razreda, ne treba da bude više od pedeset učenika, u petom i šestom razredu više od četrdeset, a u sedmom i osmom više od trideset. Međutim, u praksi je to izgledalo drugačije, dešavalo se da u odjeljenjima ima preko šezdeset učenika. Sve to moralo se negativno odraziti na kvalitet nastave. Bile su potrebne godine da se sredi stanje u prosvjeti.

Zaključak:

Prve dvije godine Prvog svjetskog rata i period austrougarske okupacije Crne Gore negativno su se odrazili na sve segmente nastave, koja se u periodu prije rata ionako odvijala u vrlo teškim i složenim društvenoistorijskim prilikama. Problemi koji su postojali u školstvu prije Prvog svjetskog rata su usljed posljedica rata još eskalirali. Crna Gora se još nije bila oporavila od Balkanskih ratova, kada je izbio novi rat. Srednje škole su neredovno radile prve godine izbijanja rata, ali školska godina je ipak privedena kraju. Nakon austrougarske okupacije, škole su obustavile nastavu, mnogi nastav-

³² Dopune u Zakonu od 4. jula 1912, član 63.

³³ Cit. prema *Godišnjak Srednjih škola*, (1922), u: Prosvetni glasnik str. 595.

³⁴ Iz 1902. godine, sa izmjenama i dopunama od 10. maja 1902. i 4. jula 1912.

nici i stariji učenici poslani su na front, a dio nastavnika je interniran. Neki školski objekti služili su kao bolnice. Neprijatelj je uništavao školski inventar i školske biblioteke, što je otežavalo organizovanje nastave nakon završetka rata. Nakon 1918. godine Crna Gora ušla je u sastav Kraljevine SHS i radilo se po nastavnim planovima koji su važili u novoj državi. Učenicima je nakon rata organizovanjem kurseva u trajanju od 3, 6, 12 i 18 mjeseci omogućeno da u skraćenom roku završe izgubljene razrede.

Neda DONAT

EDUCATIONAL CONDITIONS IN MONTENEGRO DURING THE FIRST WORLD WAR AND CONSEQUENCES AUSTRORUGAR OCCUPATION FROM 1916 TO 1918

Summary

The first two years of the First World War and the period of occupation of Montenegro by the Austro-Hungarians affected negatively all segments of the teaching, which in the pre-war period was taking place within very difficult and complex socio-historical circumstances. The problems that existed in education before the First World War escalated even more as a result of the war. Before Montenegro even had a chance to recover from the Balkan Wars, a new war broke out. Secondary schools worked irregularly in the first year of the outbreak of war, but the school year came to an end anyway. After the occupation of Montenegro by Austro-Hungary, schools stopped teaching, many teachers and older students were sent out to the front, part of the teachers were interned. Some of the school facilities were used as hospitals. The enemy destroyed the school inventory and school libraries, which made it difficult to organize classes after the war was over. After 1918, Montenegro joined the Kingdom of Slovenes, Croats and Serbs and the schools applied curricula that were valid in the new state. After the war, the students were able to complete the lost classes within a shortened period after 3, 6, 12 and 18 months of studying.